

بُعد طراحی برنامه‌ریزی

نظریه، محتوا و اقدامی عملی برای نگارش سیاست های طراحی

مؤلفین

جان پانتر - متئو کارمونا

ترجمه

سید عبدالهادی دانشپور^۱ - رضا بصیری مزدهی^۲

۱- دکترای طراحی شهری، عضو هیأت علمی دانشگاه علم و صنعت ایران

۲- کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران

سرسناده: پانتر، جان Punter/ John

عنوان و نام پدید آور: بعد طراحی برنامه ریزی: نظریه، محتوا و اقدامی عملی برای نگارش سیاستهای طراحی / مولفین جان پانتر، متنو کارمونا: ترجمه عبدالهادی دانشپور، رضا بصیری مذهبی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۵۸۲ ص: مصور، جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۱۴-۰۶-۱

یادداشت: عنوان اصلی: The design dimension of planning: theory/ content/and best practice for design policies/1997

موضوع: معماری -- انگلستان -- طراحی -- سیاست دولت

موضوع: معماری و دولت -- انگلستان

شناسه افزوده: کارمونا، متنو، ۱۹۶۶ - م.

شناسه افزوده: carmona/ Mathew

شناسه افزوده: دانشپور، سید عبدالهادی، ۱۳۲۲- مترجم

شناسه افزوده: بصیری مذهبی، رضا، ۱۳۵۹- مترجم

شناسه افزوده: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران

رده بندی کنگره: ۷۲۹/۰۷۲-NA 278

رده بندی دیویی: ۷۲۹

انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران

تهران- خیابان موحد دانش (اقدسیه) بخش تقاطع بدیعی شماره ۶

صندوق پستی ۵۹۷-۱۹۵۷۵ تلفن ۲۲۲۹۶۹۶۹ نمابر ۲۲۲۹۵۸۹۹

www.tehran.ir

نام کتاب: بعد طراحی برنامه ریزی (نظریه، محتوا و اقدامی عملی برای تدوین سیاست های طراحی)

نام کتاب به زبان اصلی: The Desing Dimension of Planning

تالیف: جان پانتر، متنو کارمونا

ترجمه: دکتر سید عبدالهادی دانشپور، مهندس رضا بصیری مذهبی

طراح جلد: روابط عمومی سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات

ناشر: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران

شمارگان: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰

قیمت: ۱۳۵/۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: آرنگ

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۱۴-۰۶-۱

فهرست

سخن ناشر	۱
مقدمه مترجمین	۳
پیش‌گفتار مولفین و قدردانی	۲۱
فصل ۱: دیباچه: خاستگاه‌ها، روش‌ها، و ساختار تحقیق	۲۷
فصل ۲: شکل‌گیری و بسط سیاست‌های طراحی در انگلستان	۴۹
فصل ۳: توصیه‌های دولت درباره طراحی، و بررسی دقیق سیاست‌های برنامه‌های توسعه	۹۳
فصل ۴: میانی طراحی: تئوری ماهوی و رویه‌ای - بستری برای سیاست‌گذاری	۱۳۱
فصل ۵: مفهوم سیاست‌های طراحی و نحوه سازمان‌دهی، بیان و ارائه آنها	۱۶۷
فصل ۶: سنجش وضعیت و مشورت: بستری برای نگارش سیاست‌های طراحی	۲۰۷
فصل ۷: طراحی شهری	۲۴۵
فصل ۸: معماری	۳۲۹
فصل ۹: منظر	۳۷۱
فصل ۱۰: حفاظت و ساختمان‌های ثبتی	۴۱۵
فصل ۱۱: فرایند طراحی و سیاست‌های رویه‌ای: اجرا و پایش	۴۶۷
فصل ۱۲: راهنمای مکمل طراحی و برنامه‌های توسعه	۴۹۳
فصل ۱۳: اثربخشی سیاست‌های طراحی	۵۱۵
فصل ۱۴: نتیجه‌گیری	۵۳۵
کتاب‌شناسی	۵۶۵

بسمه تعالی

امروزه، عرصه شهرسازی در دنیا به سرعت به سوی خلق مکان‌هایی پیش می‌رود که واجد ویژگی‌هایی چون تنوع، امنیت، راحتی، دسترسی آسان، انعطاف‌پذیری، خوانایی، هویت، و امثال این می‌باشند. توجه به مفهوم "کیفیت محیط" در کنار برآوردن کمیت‌های مورد نیاز یک مکان است که می‌تواند موجب موفقیت یا عدم موفقیت آن گردد، و این مهم با تعامل نزدیک همه رشته‌هایی که هر یک به‌نوعی با محیط در ارتباط هستند، میسر می‌شود. برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری، معماری، معماری منظر، حفاظت از ابنیه و بافت‌ها، و ... هر یک، نقش به‌سزایی در دستیابی به محیطی مطلوب دارند، و هیچ‌یک به‌تنهایی قادر به حصول یک مکان موفق نیستند.

کتاب حاضر راهنمایی پیرامون ابعاد طراحانه نظام برنامه‌ریزی در کشور انگلستان است که رشته‌های مختلف اثرگذار در آفرینش محیط را در پیوند با یکدیگر مورد بررسی قرار می‌دهد. تمرکز این تحقیق بر "سیاست‌های طراحی" مندرج در برنامه‌های توسعه در انگلستان است که سیاست‌های مرتبط با طراحی شهری، معماری، معماری منظر، و حفاظت را دربرمی‌گیرد. محققین کتاب، سیاست‌های طراحی را ابزاری برای تدقیق اهداف عملیاتی و مطالبات جامعه محلی از آینده محیط طبیعی و مصنوع می‌دانند که در این بین، سیاست‌های طراحی شهری به‌عنوان سیاست‌های طراحی مرجع عمل کرده، و شالوده و اساس سایر سیاست‌ها هستند.

پژوهش حاضر در پی یافتن زمینه‌های مرتبط با سیاست‌های طراحی مندرج در برنامه‌های توسعه، و نظریه‌پردازی در خصوص آنهاست، و نیز تلاش دارد تا مفاهیم طراحی مستتر در سیاست‌ها را تبیین نماید. افزون بر دیدگاه‌های رایج طراحی و مصادیق آن همچون مقیاس، تراکم، ارتفاع، توده‌گذاری، چیدمان فضایی، منظرآرایی، دسترسی و ...، این پژوهش مفهومی از طراحی شهری را در نظر دارد که واجد ارزش‌هایی است که مردم به محیط پیرامون خود نسبت می‌دهند. بُعد اجتماعی طراحی و به‌ویژه تمرکز بر مفهوم قلمروی عمومی، و توجه به مفاهیم زیست‌محیطی چون اکولوژی، تنوع‌زیستی، کیفیت آب و هوا، از دیگر مباحث مطرح هستند.

گرچه نظام برنامه‌ریزی انگلستان در سال ۲۰۰۴ دستخوش تحولاتی شد، و برخی از اسناد و فرایندهای قانونی آن تغییر نمود، اما مفاهیم بنیادین مطرح در این کتاب، همچنان به‌عنوان یکی از قدرتمندترین منابع قابل‌استناد برای طراحان باقی مانده، و با مراجعات پی‌درپی صورت‌گرفته از سوی نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران مختلف به آن، بر اعتبار آنها افزوده شده،

چنانکه در بسیاری از کتبی که سال‌ها بعد به‌رشته تحریر درآمدند، از این مفاهیم به کرات استفاده گردیده است، و چه بسا در آینده نیز چنین روندی تداوم داشته باشد.

از آنجایی که در نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران، مبانی نظری مرتبط با این شکل از برنامه‌ریزی که تمرکز بر مفاهیم کیفی محیط و راهکارهای طراحانه باشد، بسیار ناچیز است، ترجمه این کتاب می‌تواند، راهنمایی کارا و اثربخش را برای مخاطبینی که به‌نوعی با برنامه‌ریزی و طراحی محیط سروکار دارند، فراهم آورد. البته شایان ذکر است که بوم‌آورد کردن مباحثی که از زمینه‌ای خارج از ایران وارد عرصه شهرسازی ما می‌شوند، بدون شک الزامی است.

هر چه از ورود مباحث نوین شهرسازی، و به‌ویژه گرایش طراحی شهری به ایران، چندان زمانی نمی‌گذرد، اما در این مدت نیز تلاش‌ها و اقدامات شایسته‌ای در جهت انتشار کتب تخصصی مرتبط انجام شده که امید است بتوان از این اسناد در جهت هدایت فرایند شهرسازی، به‌نحوی مطلوبی استفاده نمود.

در پایان از اساتید و صاحب‌نظران محترم درخواست می‌گردد تا انتقادات و پیشنهادات اصلاحی خود را در اختیار انتشارات سازمان فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، قرار دهند.

علی اصغر قائمی

مدیرعامل سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران

مقدمه مترجمین

برنامه‌های توسعه شهری در ایران سابقه‌ای حدود ۵۰ سال دارند، اما نکته حائز اهمیت اینست که همچنان بر نگرش سنتی استوارند، بدین معنا که دغدغه‌های کاربری و دسترسی از عمده‌ترین مسائل آنهاست. تشدید بحران مسکن، تداوم معضل ترافیک، بحران کمبود فضاهای عمومی، فقر خدمات، افزایش تهدیدات زیست‌محیطی و عدم مشارکت مردم در تصمیمات توسعه شهری، تنها نمونه‌ای کوچک از نتایج این دیدگاه محدود و باریک‌بینانه به مقوله توسعه شهری است.

دلیل عمده چنین مشکلاتی را می‌توان در رویکرد نظام برنامه‌ریزی شهری در ایران دانست؛ نظامی کمیت‌محور که دغدغه اصلی‌اش، تهیه نقشه کاربری زمین، تسهیل دسترسی، و در نهایت تدوین ضوابط ساخت‌وساز است، و در این بین آنچه مغفول می‌ماند، کیفیت حیات شهری و لذت‌بردن شهروندان از حضور در عرصه شهر است. در چنین نظامی، به جای توجه به حیات شهر و ساکنان آن به عنوان یک موجودیت یکپارچه، کالبد شهر به مثابه یک موجود انتزاعی، مدیریت و برنامه‌ریزی می‌شود. هر چند در برنامه‌های جدید توسعه شهری در ایران (برای نمونه، طرح جامع جدید تهران و مشهد)، بارقه‌هایی از ورود دیدگاه کیفی طراحی شهری مشاهده می‌شود، اما هنوز نمی‌توان مدعی شد که پاسخ‌گوی تمام نیازها و مطالبات شهروندان می‌باشد.

با پیشرفت علم شهرسازی در دنیا و کنار رفتن شیوه‌های قدیمی تهیه برنامه‌های توسعه شهری، رویکردهای نوینی در تهیه چنین برنامه‌هایی پدید آمده که کمیت و کیفیت را توأمان مدنظر دارند. دغدغه رویکردهای جدید، توجه همزمان به مباحث برنامه‌ریزی (که به‌طور سنتی کمیت‌محور بوده) و طراحی شهری (کیفیت‌محور) است، که منجر به دیدگاهی تحت‌عنوان "برنامه‌ریزی طراحی‌محور" شده است. در چنین رویکردی، شهر محیطی یکپارچه است، که برنامه‌ریزی و طراحی در آن منفک و جدا از هم نیستند، بلکه در کنار هم موجب ارتقاء کیفیات محیط شهری می‌شوند.

در ایران، مباحث مرتبط با چنین رویکردی، در مراحل آغازین هستند، که شاید عمده دلیل آن، ضعف دانش نظری و عدم آگاهی بخش وسیعی از جامعه حرفه‌ای و دانشجویی از مبانی نظری موضوع است. به علاوه شکاف میان دانشگاه و حرفه، موجب شده تا نظریات موجود نیز به ندرت در قالب طرح‌های توسعه شهری به عمل نزدیک گردند.

کتابی که پیش روی شماست، یکی از نخستین و در عین حال مهم‌ترین تلاش‌هایی است که در نیمه دوم دهه ۹۰ در کشور انگلستان به‌عنوان یکی از کشورهای پیشرو در این زمینه-

انجام گرفت تا الفبای رویکرد کیفیت‌محور در برنامه‌ریزی را بنیان نهد. اکنون و با وجود گذشت قریب ۱۴ سال از انتشار آن، همچنان به‌عنوان یکی از پُرمراجعه‌ترین کتب طراحی شهری در دنیا، از آن یاد می‌شود و بسیاری از آثار جدید طراحی شهری، به این کتاب به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین منابع خود تکیه دارند. اهم مباحث مطرح در کتاب حاضر را می‌توان حول مفهومی تحت‌عنوان "سیاست طراحی"، و جایگاه آن در برنامه‌های توسعه انگلستان دنبال نمود. در این کتاب، ابعاد ماهوی و رویه‌ای طراحی، نحوه نگارش و سازماندهی سیاست‌های طراحی، و ارتباط میان سیاست‌های طراحی شهری و سایر رشته‌های مرتبط با آن (معماری، معماری منظر، و حفاظت شهری)، و نحوه اثرگذاری و اثرپذیری آنها در رابطه با طراحی شهری، به‌نحوی تحسین‌برانگیز، تشریح شده است.

نگه مهم و شایان ذکر اینست که کتاب حاضر، در بستر برنامه‌ریزی انگلستان تدوین شده، و به‌کارگیری آن بدون توجه به شرایط زمانی و مکانی، ممکن است نتایج مورد نظر را به‌همراه نداشته باشد. اما یقیناً مفاهیم موجود در آن، اگر در انطباق با شرایط و مقتضیات خاص هر مکان قرار گیرد، می‌تواند راهگشا بوده و نتایج مطلوبی را به‌دنبال داشته باشد.

به خوانندگان محترم توصیه می‌شود، پیش از مطالعه کتاب، مباحث مقدماتی شامل مروری بر نظام تقسیمات انگلستان، نظام برنامه‌ریزی انگلستان، و تبیین برخی از واژه‌ها و اصطلاحات پُرکاربرد کتاب را به دقت مطالعه نمایند تا بدین وسیله، با آمادگی ذهنی، و آشنایی با بستری که این کتاب در قالب آن تدوین شده، درک بهتر مطالب را بر خود هموار سازند.

در پایان باید اشاره کرد که در ترجمه این کتاب، تلاشی حداکثری برای برگردان صحیح و تخصصی واژگان صورت گرفته، و کوشش شده تا جان کلام به‌شکلی درست منتقل شود؛ با این حال، مترجمین ادعایی مبنی بر تمام و کمال بودن آن ندارند، و انتقادات و پیشنهادات همه مخاطبان عزیز را با فراغ بال می‌پذیرند. امیدست که تلاش انجام شده گاهی هر چند کوچک در راستای توجه بیشتر به حیات اجتماعی شهرهای ما، و افزایش کیفیت زندگی در آنها باشد، و در عین‌حال، راهنمایی مفید و اثربخش را برای تمام افرادی که به‌نوعی با مسائل شهری در ارتباط هستند، فراهم آورد.

عبدالهادی دانشپور - رضا بصیری مژده‌ی

تهران - خرداد ۱۳۹۰